

Суламіф ЦИБУЛЬНИК

ВАСИЛЬ КРИЧЕВСЬКИЙ

І КІНЕМАТОГРАФ*

1925 року режисер Петро Чардинін запросив його художником і науково-мистецьким консультантом у фільм "Тарас Шевченко" з Амвросієм Бучмою в головній ролі. З того часу Василь Григорович плідно працює на Одеській кінофабриці з відомими режисерами П.Чардиніним, Г.Стабовим, Г.Тасінім; з операторами Д.Демуцьким, Б.Завелевим. За його участю виходять історичні фільми "Тарас Шевченко", "Тарас Трясило", "Кармелюк"; на матеріалі революції та громадянської війни - "Два дні", "За стіною", "Людина з лісу"; екранізації української класики - "Назар Стодоля", "Микола Джеря", "Борислав сміється".

Молодість Василя Кричевського збіглася з молодістю кінематографа. Перші фільми привернули його увагу, але водночас і розчарували своїм низьким художнім рівнем, проте він зумів у ярмарковому атракціоні побачити великі можливості майбутнього мистецтва.

На вечорах у Антоновичів у 1916-1917 роках Василь Григорович висловлював думки про створення української кінокомпанії, яка б випускала національні фільми як справжні художні твори. Тому цілком закономірним був його прихід у кіно.

Під керівництвом В.Кричевського по всій Україні збиралися для зйомок старовинні меблі, посуд, одяг, безліч інших речей. Скажімо, для фільму "Тарас Шевченко" вдалося знайти диліжанс на поштовій станції Бровари під Києвом, а чумацькі вози за музейним оригіналом були виготовлені

старим майстром у Радомішлі. Для "Тараса Трясила" Василь Григорович на території Одеської кінофабрики спорудив величезну декорацію Запорізької Січі, в якій з надзвичайною сумлінністю були відтворені цілі вулиці з куренями, хатами і церквами.

Критики і преса відразу помітили і високо оцінили роботу В.Кричевського в кіно. Тоді писали: "...він

*Стаття друкується у скороченому варіанті.

Творці фільму "Звенигора".

Василь Кричевський. Ескізи до фільму "Сорочинський ярмарок". 1938.

прагне, щоб у фільмі не було ніякої поетизації побуту, але й ніякої фальші і безграмотного зневажання подробицями." / "Кіно", Київ, 1926, №12/.

Сьогодні, коли часом опошлюється, вульгаризується національне, так не вистачає Василя Григоровича з його вмінням тонко відчувати душу народу.

Найвищим досягненням у творчому житті Василя Григоровича як кінохудожника, безперечно, був фільм "Звенигора", поставлений Олександром Довженком. Зустріч цих митців висікла іскру великої художньої сили, вона повинна була відбутися, неодмінно, зустріч молодого режисера, який прийшов у кіно зі своїм своєрідним світосприйманням, шукав нові образні форми і досвідченого, але невгамовного художника-новатора.

Василь Кричевський і Олександр Довженко відразу знайшли спільну мову, виявилися одностудентами. У книзі "Роздуми і спогади" Микола Бажан в нарисі "Майстер залізної рози" пише про Василя Кричевського: "Старий майстер знав багато, своїми знаннями він не хвастив, а охоче ділився, ставши незаперечним авторитетом для всіх кінематографістів, особливо для Довженка, який взагалі не дуже схильний був

підкорятися в мистецтві авторитетам..."

У всіх дванадцяти фільмах, в яких працював Василь Кричевський, він виявив індивідуальний підхід до справи. Насамперед ретельне, серйозне вивчення історичного та життєвого матеріалу. Здавалося, що такий неперевершений знавець України, українського побуту, українського народного мистецтва знає все, проте перед кожним фільмом він знову й знову вивчав історичні документи в архівах, бібліотеках, музеях. Особливу увагу приділяв пошукам місць для натурних зйомок, обов'язково їздив (а то й ходив пішки) з режисером і оператором по всій Україні, поки не знаходив те, що потрібно було для картини.

Щасливою знахідкою Василя Григоровича було село Яреськи на Полтавщині, на березі мальовничого Псла. Син повітового земського фельдшера, він виріс у цих місцях, увібрав їхню красу, тому не дивно, що, як ніхто інший, міг точно порекомендувати місця для кінозйомок. Яреськи так сподобалися Олександрові Довженку, що він там знімав постійно - "Звенигору", "Землю", "Щорса". В Яреськах і досі знімають українські кінематографісти.

В.Кричевський завжди мав творчий контакт із режисером, опера-

тором і акторами. Він не обмежувався створенням ескізів, важливе місце займали підготовчі роботи до будівництва декорацій, виготовлення костюмів, реквізиту. Як правило, бував на всіх зйомках.

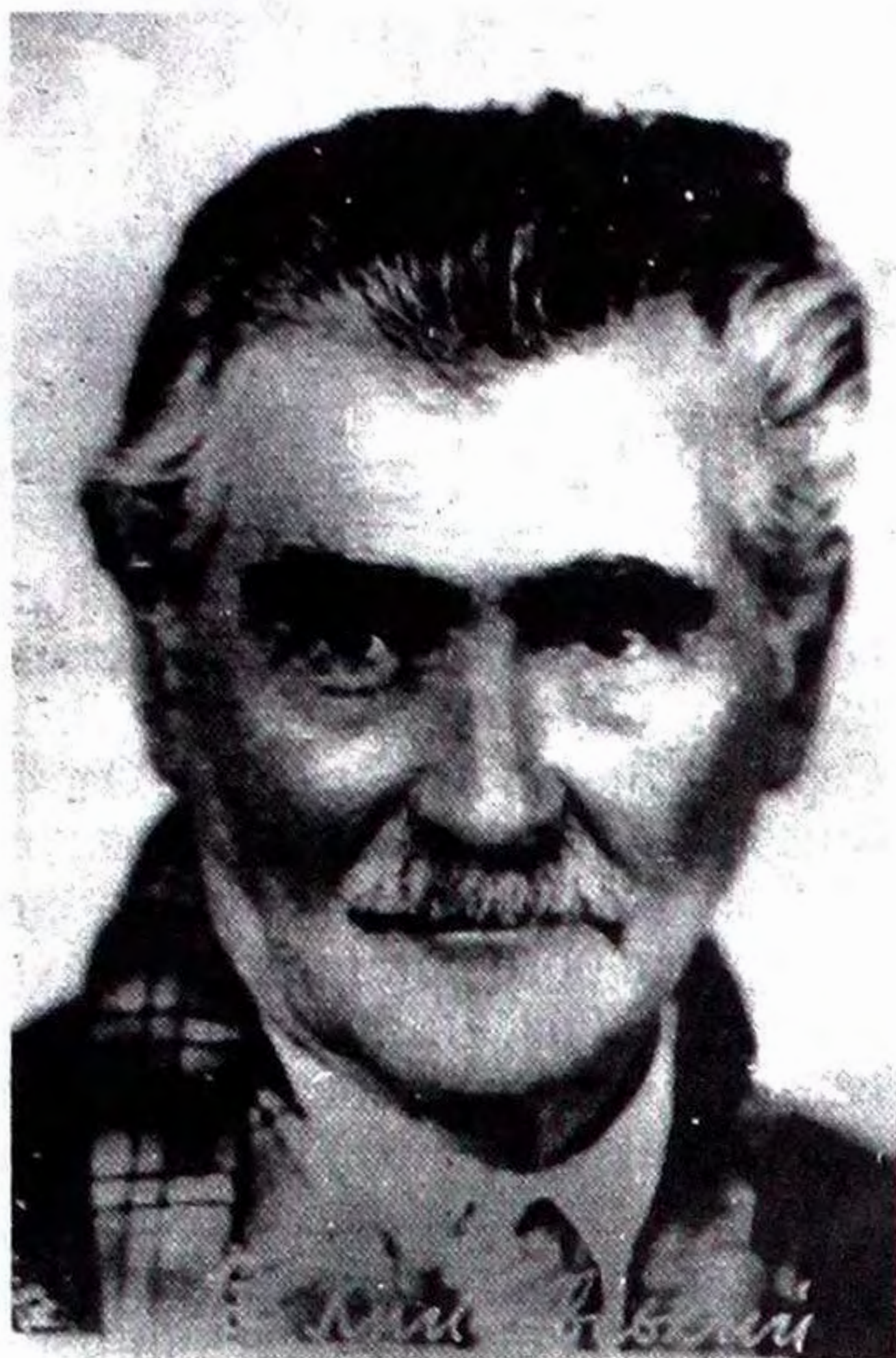
Всі ці особливості творчого почерку художника повною мірою реалізувалися в останній його роботі в кіно - "Сорочинському ярмарку" (1937-1938). Ставив його режисер Микола Володимирович Екк, відомий своїм фільмом "Путівка в життя". Він був сміливим новатором, створив перший вітчизняний звуковий фільм і перший кольоровий ("Груня Корнакова"). В Києві йому доручили перший український кольоровий фільм, яким і став "Сорочинський ярмарок".

З технічного боку справа видавалась надзвичайно складною, бо не було ще надійної технології. Важко давалась передача кольорів на екрані, особливо зеленого. Безкінечний брак виснажував знімальну групу, змушував без кінця перезнімати.

Василь Григорович порекомендував режисерові місця для натурних зйомок у мальовничих селах Полтавщини: Великих Сорочинцях, Яреськах, Шишаках, Великому Перевозі.

Майже рік готувалися до зйомок. Вся знімальна група під керівниц-

Василь Кричевський.
Фоторепродукція Михайла Іванова.

твом Василя Григоровича уважно вивчала українську сільську архітектуру, інтер'єри хат, одяг селян початку XIX століття, побут, звичаї, пісні, танці. Ми, асистенти, слухали все, що розказував Василь Григорович, занотовували, а він терпляче, не поспішаючи, передавав нам свої знання і досвід, ілюструючи численними малюнками. Першим учнем Василя Григоровича був сам постановник фільму. Він приїхав з Москви, про Україну мав виключно літературне уявлення, але за допомогою Василя Григоровича не тільки вивчав, але й вживався в Україну всіма почуттями, відчував національні особливості, дух народу.

Василь Григорович дотримувався святого принципу - ніякої бутафорії, все повинно бути справжнім, тому й вирішили придбати у селян всі необхідні аксесуари.

Одержавши від Василя Григоровича точні інструкції, цілу папку малюнків, я - випускниця Київського кіноінституту, асистент режисера, в супроводі старого, досвідченого реквізиторів, рушила по селах Полтавщини. Побували в Решетилівці, Опішні, Диканці. Заходили до сільрад, пред'являли документи: хто ми, звідки і що нам треба. Як правило зустрічали повне взаєморозуміння і допомогу.

Яке багатство ще збереглося тоді

в народі! Бувало заходиш до хати, старенька відчиняє скриню, а там... намиста, дукачі, хустки, корсетки, плаhti, запаски, сорочки, крайки, рушники... Все старовинне, справжнє. У сільраді оформляємо покупки і - далі. Так було придбано справжні сірі решетилівські смушки, з яких, за малюнком Василя Григоровича, виготовили шапку для Грицька. І сіра свита на ньому теж із добрячого сріблястого сукна, яке збереглося в селянській хаті.

Василь Григорович хвалив наші покупки. Але їх виявилось замало. Назустріч пішов голова колгоспу села Великі Сорочинці, він підібрав найкращих у селі вишивальниць, звільнив у правлінні простору світлицю, та ще й свіжо побілів її, і там зранку до вечора дівчата й молодіці вишивали, гаптували для кіно сорочки, попередниці, рушники за малюнками Василя Григоровича. Краще за нього на Україні ніхто не знав українських орнаментів.

Завдяки золотим рукам вишивальниць було всього нашито стільки, що й досі в костюмерному складі можна знайти сорочки Кричевського, хоча відтоді вже минуло майже шістдесят років і під час війни студія евакуйовувалася до Ашхабада, а тоді повернулася до Києва, її розкрадали і шматували.

Коли мали початися зйомки Сорочинського ярмарку, знадобилася величезна кількість реквізиту: вози, гончарні вироби, всілякі товари - від стрічки до вола. Велику допомогу знімальній групі надали колгоспи: на зйомки прибули коні, воли, корови, вівці, свині, гори городини і т.п.

Разом із режисером та оператором Кричевський ставив майже кожний кадр, через об'єктив кінокамери будував його композицію, колорит, пильно стежив за тим, щоб все в кадрі відповідало естетичним вимогам та історичній правді. Він володів неоціненним почуттям об'єктиву.

Коли у Василя Григоровича випадав вільний від зйомок час, він ішов з етюдником на берег Псла і писав. Улюбленим його місцем був високий берег біля церкви, в якій хрестили Миколу Гоголя. Перед ним широко, до самого обрію розляглися зелені луки з вербами фантас-

тичної форми, а в прозорих водах Псла можна було розгледіти кожний камінчик на дні.

Мені пощастило спостерігати за роботою Василя Григоровича, на моїх очах відбувалося диво, він працював швидко і легко. Тоді вперше я побачила, як пише художник мастехіном, шпательом замість пензля. Сорочинські пейзажі В.Кричевського імпресіоністичні, дихають ліризмом, радістю буття, невимушені.

Там же, на зйомках фільму, художник створив своє загальновідоме полотно - "Сорочинський ярмарок". Усього за час зйомок він написав до сорока полотен. Згадує його учень, друг і співавтор, відомий архітектор Петро Федорович Костирко:

"В 1938 році, коли Василь Григорович працював над оформленням кінофільму "Сорочинський ярмарок" в с.Сорочинцях, я завітав до нього, щоб відпочити та зібрати матеріали з народного мистецтва. Милувався його роботою і один раз нам пощастило на автомашині проїхати по тих селах Полтавщини, де Василь Григорович в 1903-1904 роках збирав фольклор. І не раз Василь Григорович говорив, показуючи на ту чи іншу деталь зовнішньої чи внутрішньої архітектури цих сіл, що "то мені було матеріалом для творчої переробки в будинку Полтавського музею", коли ж ми потім заїхали до Полтави, то, дивлячись на музей, Василь Григорович говорив: "Не можу дивитись на нього, хочу зробити зовсім інакше, по-сьогоднішньому." Це основна риса його творчості, він ніколи не повторював себе, завше шукав щось нове".

Розглядаю стару фотографію, на якій зображені засновники Української Державної Академії Мистецтв у день її відкриття 5-го грудня 1917 року: голова уряду Центральної Ради - М.Грушевський, художники - Ф.Кричевський, О.Мурашко, М.Бойчук, В.Кричевський, М.Бурчак, А.Маневич, Г.Нарбут, І.Сташенко.

Василя Кричевського справедливо можна назвати засновником кінодекораційного мистецтва на Україні, він багато зробив для українського кінематографа і міг би зробити

значно більше, якби наше кіно розвивалося незалежно від ідеологічних настанов і вимог. Досить згадати, що історичні фільми, в яких стільки таланту і праці В.Кричевського, незважаючи на їхній успіх у глядачів, були зняті з екранів як контрреволюційні.

А скільки нездійснених постановок! Наприклад, "Як посварилися Іван Іванович з Іваном Никифоровичем" за М.Гоголем або "Пісня про Свічку" за сценарієм І.Кочерги в постановці відомого кінорежисера Г.Гричера. Фільм був цікаво задуманий, як широке історичне полотно, з великою кількістю складних архітектурних ансамблів на натурі та інтер'єрів у павільйонах. Були запрошені кращі українські актори: А.Бучма, С.Шагайда, С.Шкурат, І.Твердохліб. Композитор Л.Ревуцький писав музику до фільму. Василь Григорович з великою наснагою готувався до зйомок, будувались декорації, шились костюми і раптом вся праця виявилась марною, роботи припинились із невідомих причин.

Значення творчості Василя Григоровича Кричевського в українському кіномистецтві найточніше характеризував Микола Бажан у статті, присвяченій художнику: "...Робота таких творців, як В.Кричевський... свідчить за те, що інтереси кіно - суть інтереси всієї культури, що кіно не є пасербом її, а наймолодшим і чи не найулюбленішим сином... Принісши сюди свої знання, свій досвід і свій хист, він чи не перший вдарив по тій потворній марі "пейзанства", що так міцно була засіла в нашому кіно... Він почав учити абетці українознавства наших кінематографістів".

Василь Григорович Кричевський яскравого таланту художник, людина широкої ерудиції, невичерпної творчої енергії, залишив глибокий слід в українському кіномистецтві і взагалі в українській культурі.

**Конча-Заспа, жовтень, 1994.
Київ, травень - вересень, 1995.**

ПАМ'ЯТЬ ПРО ЧУДОВУ ЛЮДИНУ І МИТЦЯ

згадаймо

"...Я згадую той засніжений лютий, холодний морозний вітер, глибокий сніг, кучугури... Знімається епізод бою, танкова атака, де зайняті війська, актори, які з'їхалися з різних кінців країни...

І раптом увечері оператор виявив, що з вини його асистента на знімальній камері із широкоформатним об'єктивом стоїть рамка як для звичайного екрану. Отже - брак! Знято 300 корисних метрів складюючого ігрового епізоду - і все це треба викинути в корзину. Значить, знову треба зібрати військову техніку, масовку, просити акторів, які "дали" два-три знімальні дні, залишитися ще на день, "просити" на завтра морозу і снігу в синоптиків, все перезнімати заново.

Биков ні слова не сказав винному, не накинувся на нього із справедливими словами обурення, тільки твердішими стали побілілі скули, весь він якось наїжачився, поменшав, мовчки сів в машину і поїхав до готелю."

Цей фрагмент спогадів Леоніда Бакштаєва характеризує незвичний характер, рідкісний гуманізм і доброту Леоніда Бикова - актора і режисера, любов до якого живить пам'ять багатьох кінематографістів. Їхніми спільними зусиллями й була випущена в світ книга спогадів, яка під назвою "Будем жити!" цього року вийшла у видавництві "Український письменник" ("Вир").

Леонід Биков з'явився на екранах в 50-ті роки ("Добровольці", "Приборкувачка тигрів", "Альошчина любов"). Він активно знімався, став, за словами Михайла Ульянова, одним із помітних і чудових, ні на кого не схожих акторів кіно, але через якийсь час перейшов у режисуру й останні два його фільми - "В бій ідуть лише "старики"" та "Атибати, йшли солдати" - принесли йому велику популярність.

До книги увійшли зворушливі, сповнені тепла спогади акторів старшого покоління (П.Кадочников, Лесь Сердюк, Людмила Касаткіна, Олександра Зав'ялова), а також молодших (В.Конкін, І.Гаврилюк та всіх, хто знімався в його останніх фільмах). "Цей художник, - написав Кость Степанков, - був переповнений любов'ю до людей, енергією. Любов була взаємною, про що свідчить ця книга, яка з'явилася в наш нелегкий для українського мистецтва і для книговидання час.

Кореспондент "Кіно-Театру".

